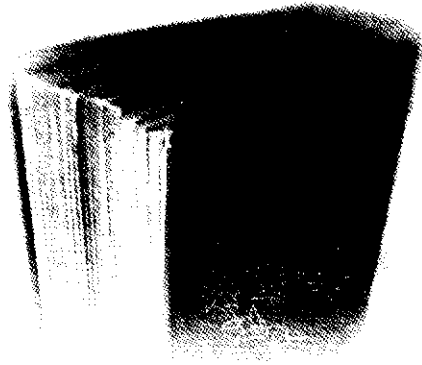

اسرار موفقیت مبالغ از دیدگاه نهج البلاغه

محمد سبحانی ناشر

نسبت به انجام یک کار یا بازداشتن از یک عمل. از این رو در خطابه باید چنان سخن گفت که مخاطبین برانگیخته شوند و دارای انگیزه عمل یا ترک عمل گردند. از این روست که خطابه و فن سخنرانی یک هنر است.

امیر مؤمنان علی علیه السلام که امام سخن و قلم و سالار اهل بلاغت بود، خطبه‌های نافذ و موثرش چنان دگرگون‌ساز و در اوج بود که به اعجاز شباهت داشت و درباره سخن او گفته

۱. شهید مطهری، حماسه حسینی، ج ۱،

ص ۳۴۷.

۲. الرحمن/۳ و ۴.

«اگر بگوئیم مقام تبلیغ اسلام، رساندن پیام اسلام به عموم مردم، معرفی و شناساندن اسلام به صورت یک مکتب، از مرجعیت تقلید کمتر نیست، تعجب نکنید. مقامی است در همان حد.»^۱

مقدمه:

قدرت بیان و سخن گفتن از ویژگیهای انسان و شاخص امتیاز او از حیوانات است و خداوند، این نیرو را در خلقت او نهاده است. «خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ»^۲ «انسان را آفرید و بیان را به او آموخت.»

خطابه، برانگیختن افراد است

شده که پایین تر از کلام خداوند و برتر از کلام بشر است و انسانهای بی شماری روش سخنوری و نگارش را از او آموختند.^۱ در این نوشتار برآنیم تا از زبان «امام بیان و سخن» به عدد چهارده ستارهٔ پر فروغ - که آسمان دلها را نورافشانی کردند و پیام الهی را به جانهای تشنه معارف رساندند - از چهارده عامل و ویژگی سخن بگوییم که باعث موفقیت یک مبلغ در عرصه تبلیغ دین و معارف اهل بیت علیهم السلام می شود.

جادهٔ روشن قدم برمی دارد.»
برای رسیدن به هدف همیشه موانعی سر راه قرار می گیرد. یک مبلغ موفق باید مؤمن به هدف باشد، به طوری که هیچ چیز و هیچ کس، توان مقابله و مانع تراشی را برای انحراف از مسیر و هدف نداشته باشد. چنان که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با ایمانی که به هدف خویش داشت، فرمود: «اگر خورشید را در دست راست و ماه را در دست چپم قرار دهید، حاضر به کنار گذاشتن هدف نیستم.»^۳

۱- شناخت و ایمان به هدف

داشتن هدف در زندگی جزء لوازم اصلی حیات سعادت‌مندان و معنادار است، انسان زمانی به امنیت و آرامش خاطر دست می یابد که افق روشنی برای آیندهٔ خود ترسیم کند و با انگیزه رضایت درونی برای رسیدن به آنچه که در آن افق مد نظر دارد، تلاش کند.

یک مبلغ نیز باید با ایمان به هدف خویش، راه پیامبر صلی الله علیه و آله را با همان قوت و قدرت در پیش گیرد و با الگو قرار

یک مبلغ باید نسبت به راهی که انتخاب کرده - که همان هدف اوست - آگاهی کامل داشته باشد؛ به سخن دیگر باید هدف را خوب بشناسد و با

۱. شرح ابن ابی الحدید، ج ۱، ص ۲۴، انتشارات

کتابخانه آیهٔ الله مرعشی نجفی، قم، ۱۴۰۴ ه.ق.

۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۵۴.

۳. بحار الانوار، ج ۱۸، ص ۱۸۲.

اهل بیت علیهم السلام است، نباید خود را درگیر کارهای دیگر کند یا در کنار کار تبلیغی به کارهای دیگر مشغول شود؛ به طوری که تبلیغ دین جزء اهداف ثانوی شمرده شود.

حضرت علی علیه السلام در ضمن توصیه‌ای به چنین افرادی که دنبال اهداف متعددی هستند، فرمودند: «مَنْ أَوْمَأَ إِلَى مُتَفَاوِتِ خَدَلْتَهُ الْحَيْلُ؛ کسی که به کارهای مختلف بپردازد، حيله‌ها او را خار می‌کند.» اگر ما وظیفه و هدفی جز تبلیغ دین نداریم و اگر هر روز دشمنان اسلام به بهانه‌های مختلف با شگردهای رنگارنگ، سعی در خاموش کردن نور دین با القای شبهات در بین نسل جوان و تشکیک در مبانی دینی و آلوده کردن فضای ایران اسلامی دارند، باید عالی‌ترین هدفمان نابودی باطل و پایداری حق باشد. چنان که حضرت علی علیه السلام در نامه‌ای به عبدالله بن عباس فرمودند: «...وَلَكِنْ إِطْفَاءُ بَاطِلٍ أَوْ إِخْيَاءُ حَقٍّ؛^۳ [باید بهترین

دادن رسول خاتم صلی الله علیه و آله - که رسالتش تبلیغ دین الهی بود - دین خدا را تبلیغ کند. علی علیه السلام - که خود اولین مبلغ اعزامی به یمن بود - در این باره می‌فرماید: «أَنْظُرُوا أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ فَالْزَمُوا سَمْتَهُمْ وَاتَّبِعُوا أَكْرَهُمْ فَلَنْ يُخْرِجُوَكُمْ مِنْ هُدًى وَكَنْ يَعْبدُوكُمْ فِي رَدًى فَإِنْ لَبَدُوا فَلَبَدُوا وَإِنْ نَهَضُوا فَانْهَضُوا وَلَا تَسْقُوهُمْ فَتَضِلُّوا وَلَا تَتَأَخَّرُوا عَنْهُمْ فَتَهْلِكُوا؛^۱

به اهل بیت پیامبران بنگرید. از آن سمت که آنها گام برمی‌دارند، منحرف نشوید و قدم به جای قدمشان بگذارید. آنها هرگز شما را از جاده هدایت بیرون نمی‌برند و به پستی و هلاکت باز نمی‌گردانند. اگر سکوت کردند، سکوت کنید و اگر قیام کردند، قیام کنید. از آنها پیشی نگیرید که گمراه می‌شوید، از آنان عقب نمانید که هلاک می‌گردید.»

یکی از آفات کار تبلیغی خصوصاً برای کسانی که در محل تبلیغ مستقر و یا در هجرت بلند مدت به وظیفه خویش عمل می‌کنند، گم کردن هدف یا دنبال کردن اهداف متعدد در منطقه است. یک مبلغ که کارش نشر فرهنگ

۱. نهج البلاغه، خطبه ۹۷.

۲. همان، حکمت ۴۰۳.

۳. همان، نامه ۶۶.

حیاتبخش اهل بیت علیهم السلام فراگرفت. حضرت علی علیه السلام می فرماید: «فَبَادِرُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِ تَضْوِیحِ نَبْتِهِ وَمِنْ قَبْلِ أَنْ تَشْغَلُوا بِأَنْفُسِكُمْ عَنِ مُسْتَنَارِ الْعِلْمِ مِنْ عِنْدِ أَهْلِهِ»^۱ پس در فراگیری علم و دانش از اهل آن پیش از آن که درختش بخشکد و پیش از آن که از معدن علم به خود مشغول شوید، تلاش کنید.»

یک مبلغ توانا علاوه بر اطلاعات دینی، در کارهای اجتماعی، سیاسی و عمرانی نیز باید دارای اطلاعات و آگاهی باشد. چرا که انجام دادن برخی از این کارها که گاهی بر مبلغ نیز لازم می شود، بدون آگاهی لازم، سیر در بیراهه است و برازنده یک مبلغ نیست. علم آموز آن که ره بنماید

زنگ گمراهی زدل بزایدت^۲
با توجه به شرایط زمانی، و هجمه و تبلیغات سوء دشمنان علیه نظام مقدس اسلامی - که متأسفانه گاه در لباس خودیها صورت می گیرد - ضروری است یک مبلغ موفق چون

امور نزد تو] خاموش کردن باطل یا زنده کردن حق باشد.»

و چه زیبا فرمود عزیز حکیم که «يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمِّمٌ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»؛ «آنها می خواهند نور خدا را با دهانهای خود خاموش کنند؛ ولی خدا نور خود را کامل می کند. هر چند کافران خوش نداشته باشند.»

۲- آگاهی

آگاهی دادن به شنوندگان وظیفه یک مبلغ است. با توجه به ترکیب جمعیتی جامعه اسلامی امروز ما که اکثر آنان را جوانان تحصیل کرده تشکیل می دهند، یک مبلغ باید همواره بر معلومات و اطلاعات اسلامی خود بیافزاید و خود را هیچ وقت بی نیاز از مطالعه نداند. چرا که علی علیه السلام توصیه فرمودند که باید سخن را با آگاهی بیان کرد که: «لَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ»^۱ پیرامون چیزی که آگاهی کامل نداری، سخن مگو.»

قبل از آن که فرصتها از دست برود، باید به اندوختن دانش اهتمام کرد و دانش دین را باید از مکتب

۱. نهج البلاغه، حکمت ۳۸۲.

۲. همان، خطبه ۱۰۵.

۳. شیخ بهایی.

یکی از آفات کار تبلیغی
 خصوصاً برای کسانی که در
 محل تبلیغ مستقر و یا در
 هجرت بلند مدت به وظیفه
 خویش عمل می‌کنند، گم
 کردن هدف یا دنبال کردن
 اهداف متعدد در منطقه
 است.

سفارش می‌کرد، خود پیشگام و
 پیشقدم بود و در همه صحنه‌ها چون
 چراغی روشنایی می‌بخشید. خود
 درباره پیشگامی خویش فرمودند:

«وَنُطِقْتُ حِينَ تَعْتَمُوا وَمَضَيْتَ بُنُورِ اللَّهِ حِينَ
 وَقَفُوا وَكُنْتُ أَخْفَضَهُمْ صَوْتًا وَأَعْلَاهُمْ قَوْتًا
 فَطَرْتُ بَعَانَهَا وَأَسْتَبَدَّدْتُ بِرَهَانَهَا كَالجَبَلِ
 لِأَنَّهُ حَرَكَةُ الْقَوَاصِفِ وَلَا تُزِيلُهُ الْعَوَاصِفُ لَمْ
 يَكُنْ لِأَحَدٍ فَيَّ مَهْمَزٌ وَلَا لِغَائِلٍ فَيَّ مَغْمَزٌ»^۱ و

مولای خویش از مسائل سیاسی روز،
 آگاهی کافی داشته باشد که حضرتش
 فرمودند: «وَاللَّهِ لَا أَكُونُ كَالضَّبْعِ تَنَامَ عَلَى
 طُولِ اللَّذَمِ حَتَّى يَصِلَ إِلَيْهَا طَائِفُهَا وَيَخْتَلِبَهَا
 رَاصِدُهَا»^۲ به خدا سوگند مانند گفتار
 نیستم که به خاطر صدای شکارچیان
 [سر در لانه خود فرو برده و] می‌خوابد
 تا طلب کننده‌اش به او برسد و دستگیر
 کننده‌اش به او نیرنگ بزند.» یعنی، از
 آگاهی لازم برخوردارم و هرگز
 غافلگیر نمی‌شوم.

۳- پیشگامی در عمل

یکی از مهمترین وظایف مبلّغ،
 رهبری و هدایت مردم است و رهبر
 باید پیشگام دیگران باشد. مبلّغ باید در
 عمل کردن به آنچه تبلیغ می‌کند، یک
 قدم از دیگران جلو باشد.

علی علیه السلام فرمودند: «مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ
 لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ
 غَيْرِهِ»^۳ هر کس خود را امام و رهبر مردم
 قرار دهد، قبل از تعلیم دیگران باید
 خود را تعلیم دهد.»

کسی که امام علی علیه السلام را در کار
 تبلیغی برای خود الگو قرار می‌دهد،
 باید بداند که امام علیه السلام در آنچه بدان

۱. نهج البلاغه، خطبه ۶.

۲. همان، حکمت ۷۳.

۳. همان، خطبه ۳۷.

همان زمان که همه لب فرو بسته بودند، من سخن می‌گفتم و آن وقت که همه توقف کرده بودند، من با [راه‌نمایی] نور خدا به راه افتادم. صدایم از همه آهسته‌تر اما از همه پیشگام‌تر بودم. زمام امر را به دست گرفتم و جایزه سبقت در فضایل را بردم. همانند کوهی که تند بادهای آن را به حرکت در نمی‌آورد و طوفانها آن را از جای بر نمی‌کند، هیچکس نمی‌توانست عیبی در من بیابد و هیچ سخن چینی جای طعن در من نمی‌یافت.»

۴- ایجاد هماهنگی

از جمله وظایف رهبری اجتماعی، ایجاد هماهنگی و انس و الفت در میان مردم است. چنان که می‌دانیم در هر جامعه‌ای، در شهر یا بخش یا ده، بین بعضی از گروهها و دسته‌ها اختلافاتی وجود دارد. از اختلافات سیاسی و حزبی گرفته تا اختلافات قبیله‌ای و محلی که گاه این اختلافات باعث عقب‌ماندگی جوامع می‌شوند. مبلغ وظیفه دارد چون یک رهبر با درایت همه این اختلافات را سر و سامان دهد و بدون اینکه خود

آلوده به حزب یا قبیله‌ای شود، مردم را به همدیگر پیوند دهد. چونان ریسمانی که دانه‌های تسبیح را به همدیگر نزدیک می‌کند، در حالی که ریسمان بودن خود را حفظ کرده است. علی علیه السلام درباره جایگاه و نقش رهبری - که مبلغ نیز همان نقش را در جامعه نسبت به شرایط زمانی و مکانی ایفا می‌کند - فرمودند: «وَمَكَانُ الْقِيمِ بِالْأَثَرِ مَكَانُ النَّظَامِ مِنَ الْخَرْزِ يَجْمَعُهُ وَيَضُمُّهُ فَإِنْ انْقَطَعَ النَّظَامُ تَفَرَّقَ الْخَرْزُ وَذَهَبَ ثُمَّ لَمْ يَجْتَمِعْ بِحَدِّ أَفْرِهِوْ أَبَدًا؛^۱ موقعیت زمامدار همچون ریسمانی است که مهره‌ها را در نظام می‌کشد و آنها را جمع کرده، ارتباط می‌بخشد. اگر ریسمان از هم بگسلد، مهره‌ها پراکنده می‌شوند و هر کدام بجایی خواهد رفت و سپس هرگز نتوان همه را جمع‌آوری نمود [و از نو نظام بخشید].»

۵- اخلاص

اخلاص از ابتدایی‌ترین صفات یک مبلغ دین است که مهم‌ترین عامل تاثیر تبلیغ پیامبران و رمز بقای مکتب

۱. همان، خطبه ۱۴۶.

دور از ریا و منافع مادی انجام دهد تا سخش بر دلها نشیند. علی علیه السلام فرمودند: «رَحِمَ اللهُ امْرَأً... قَدَّمَ خَالِصاً وَعَمِلَ صَالِحاً»^۳ خداوند رحمت کند کسی را که... اعمال خالص [به دور از ریا] پیش فرستد و عمل صالح [و شایسته] انجام دهد. «همچنین فرمودند: «وَأَعْمَلُوا فِي غَيْرِ رِيَاءٍ وَلَا تَسْمَعُوا فَإِنَّهُ مَنْ يَعْمَلْ لِغَيْرِ اللَّهِ يُكَلِّمُ اللَّهُ لِمَنْ عَمِلَ لَهُ»^۴ در کارها ریا و تظاهر و خودنمایی به خرج ندهید، چون هر کس کاری برای غیر خدا انجام دهد، خداوند او را به همان که برای او کار کرده است، وامی گذارد.»

مرحوم کلینی از وجود امام صادق علیه السلام نقل می کند که حضرت فرمودند: «مَنْ أَرَادَ الْحَدِيثَ لِمَنْفَعَةِ الدُّنْيَا لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي الْآخِرَةِ نَصِيبٌ وَمَنْ أَرَادَ بِهِ الْآخِرَةَ أَعْطَاهُ اللَّهُ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»^۵ هر کس حدیث [گویی] را برای منافع دنیوی

اهل بیت علیهم السلام نیز هست، چرا که اگر تبلیغ برای خدا صورت نگیرد، اثری بر دلها نخواهد گذاشت و هدف از آن تامین نخواهد شد.

همچنان که جاودانگی آثار قلمی و بیانی بعضی از بزرگان نشأت گرفته از تلاش مخلصانه آنهاست. علی علیه السلام تمام وجودش برای خدا بود. می فرماید: «إِنَّ مِنْ أَحَبِّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَيْهِ عَبْدًا أَعْطَاهُ اللَّهُ عَلَى نَفْسِهِ... قَدْ أَخْلَصَ اللَّهُ فَاسْتَخْلَصَهُ»^۱ بدون تردید محبوبترین بنده خدا کسی است که خدا او را در پیکار با نفس یاری داده است... و کردار خود را خالصانه [به دور از ریا] برای خدا انجام دهد و خدا هم وی را بپذیرد.»

در سایه خالصانه عمل کردن است که یک مبلغ به همه اهداف خود خواهد رسید و تبلیغش مؤثر خواهد شد.

بی نام و بی نشان شوتا زو نشان بیایی

کس با نشان نیابد آن یار بی نشان را^۲
مبلغ دینی باید به نیت اطاعت از دستورات خداوند و تقرب به حضرت باری تعالی، کار تبلیغی خویش را به

۱. همان، خطبه ۸۷.

۲. ایاز طالش.

۳. نهج البلاغه، خطبه ۷۶.

۴. همان، خطبه ۲۳.

۵. کافی، ج ۱، ص ۴۶.

یک مبلغ توانا علاوه بر اطلاعات دینی، در کارهای اجتماعی، سیاسی و عمرانی نیز باید دارای اطلاعات و آگاهی باشد. چرا که انجام دادن برخی از این کارها که گاهی بر مبلغ نیز لازم می‌شود، بدون آگاهی لازم، سبب در بیراهه است و برآورنده یک مبلغ نیست.

اراده کند، بهره‌ای از آخرت نخواهد داشت و هر کس به قصد آخرت آن را اراده کند، خداوند خیر دنیا و آخرت را به او می‌دهد.»

بنا به فرموده حضرت علی علیه السلام اخلاص و راستی موجب نابودی دشمنان با یاری خداوند است. آن

حضرت می‌فرماید: «فَلَمَّا رَأَى اللَّهُ صِدْقَنَا أَنْزَلَ بَعْدُؤَنَا الْكَيْتَ؛^۱ هنگامی که خداوند راستی [و اخلاص] ما را ببیند، خواری و ذلت را بر دشمنان ما نازل می‌کند.» یکی از آفات کار تبلیغی این است که مبلغ در کار خود منافع مادی، پست، مقام و... را اصل قرار دهد و نیت خود را برای خدا خالص نگرداند، در حالی که خداوند تنها به اعمالی عنایت و توجه دارد که با نیتی پاک و قلبی صاف صورت گیرد. به قول سعدی:

عبادت به اخلاص نیت نکوست
وگرنه چه آید زبی مغز پوست
برو جان بابا در اخلاص پیچ

که نتوانی از خلق رستن به هیچ
اگر مبلغ مخلص، با دلسوزی و فداکاری، هدفی جز هدایت و راهنمایی مردم نداشته باشد، هرگونه ناملايمات و رفتارهای زشت مردم جاهل را با روح پاک خود تحمل می‌کند و این رفتارها خللی در تبلیغ او ایجاد نخواهد کرد.

پاک ساز از غیر دل و ز خود تهی شو چون حباب

گر سبک روحی توانی خیمه زد بر روی آب^۲

۱. نهج البلاغه، خطبه ۵۶.

۲. وحشی باققی.

۶- صبر و استقامت

هیچ کاری بدون زحمت صورت نمی‌گیرد. همه فعالیت‌های انسان، هر کدام به نوبه خود دارای زحمات و مشکلاتی هستند که باید با آنها دست و پنجه نرم کرد. کارهای فرهنگی نیز دارای مشکلات خاص خود هستند. یک مبلغ که می‌خواهد با فراهم کردن بستری مناسب کار تبلیغی فرهنگی خود را انجام دهد، بی‌شک با مشکلاتی روبرو خواهد شد. چه از لحاظ امکانات رفاهی برای زندگی و چه برای کار تبلیغی. آنچه که مهم است، این است که می‌خواهد ادامه دهنده راه سفر و اولیای الهی باشد که با تمام وجود در برابر همه‌های سیاسی و اجتماعی پایداری کرده، مدال زرین «صبر در مقابل سختی» را زینت بخش خویش کردند.^۱

مبلغ در محل تبلیغ خود با انواع مشکلات روبروست و کمتر کسی است که بدون مشکل و مانع بتواند وظیفه تبلیغی خویش را انجام دهد. حضرت امیر علیه السلام به همگان توصیه کرده‌اند که اگر به گرفتاری برخورد

کردید، صبر کنید که سرانجام نیک، در سایه بردباری است. «وَإِنْ أَنْتَلَيْتُمْ فَأَصْبِرُوا فَإِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ»^۲ اگر مبتلا شدید، پس استقامت و بردباری را پیشه خود سازید که سرانجام نیک [و پیروزی راستین] از آن تقوی پیشگان است.

همچنین فرمودند: «وَاسْتَشْعِرُوا الصَّبْرَ فَإِنَّهُ أَدْعَى إِلَى النَّصْرِ»^۳ پایداری و استقامت را پیشه خود سازید که این خصلت مایه پیروزی است.

انبیا و سفرای بزرگ الهی بدون استثنا در مقابل ناملایمات و تندها و اذیت و آزارهایی که صورت می‌گرفت، صبر کردند^۴ و در سایه این پایداری به نتیجه دلخواه خود که همان ابلاغ پیام الهی است، رسیدند. گاه در محل تبلیغ با افراد و گروههایی سر و کار داریم که از روی جهالت و عدم اطلاع باعث کندی کار تبلیغ می‌شوند و

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳. «وَصَبْرًا فِي شِدَّةٍ؛ در هنگام سختی و گرفتاری صبور و بردبارند».

۲. همان، خطبه ۹۸.

۳. همان، خطبه ۲۶.

۴. احقاف/۳۵. «فَأَصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلَاؤُا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»؛ «پس همان گونه که پیامبران نستوه صبر کردند، صبر کن».

مبلغ دین را افسرده می‌کنند.

تنها سلاح برنده در چنین مواقعی سوار شدن بر مرکب راهوار صبر است که بی‌شک سوار را سالم به منزل خواهد رساند. امام علی علیه السلام فرمود: «رَحِمَ اللهُ عَبْدًا... جَعَلَ الصَّبْرَ مَطِيَّةً نَجَاتِهِ»^۱ خدا رحمت کند کسی را که... صبر و استقامت را مرکب راهوار نجات خویش برگزیند.»

گاه اتفاق می‌افتد که یک مبلغ توانمند در اثر دعوای قومی، قبیله‌ای، حزبی، سیاسی و... ناخواسته از طرف برخی از گروهها تحت فشار قرار می‌گیرد. توصیه حضرت امیر علیه السلام این است که «عَلَيْكُمْ بِالصَّبْرِ فَإِنَّ الصَّبْرَ مِنَ الْإِيمَانِ كَالرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ»^۲ صبر و استقامت را پیشه خود سازید زیرا بدون تردید، نسبت میان صبر و ایمان، همان نسبت میان سر و بدن است.»

صبر و ظفر هر دو دوستان قدیم‌اند

بر اثر صبر نوبت ظفر آید^۳

اگر در این درگیرها خدای نکرده، بیتابی و جزع، جای صبر و بردباری را بگیرد، نتیجه مطلوبی نخواهد داد. امام علی علیه السلام فرمود: «مَنْ لَمْ يُنَجِّحْهُ الصَّبْرُ

أَمَلَكَهُ الْجَزَعُ»^۴ کسی را که صبر و بردباری نجات ندهد، بیتابی و جزع وی را از پای درآورد. همچنین به اشعث فرمود: «إِنَّ صَبْرَتَ جَرِيٍّ عَلَيْكَ الْقَدْرُ وَأَنْتَ مَا جُورَ وَإِنْ جَزَعْتَ جَرِيٍّ عَلَيْكَ الْقَدْرُ وَأَنْتَ مَا تُورِ»^۵ [ای اشعث!] اگر صبر و خویشتن داری را پیشه خودسازی آنچه که مقدر است، تحقق می‌یابد و تو پاداش [صبر خود] را به دست خواهی آورد. و اگر جزع و بیتابی کنی آنچه که بر تو مقدر است، تحقق یابد، در حالی که وزر و گناه را برای خودت دست و پا کرده‌ای.»

بنابر آنچه گفته شد، صبر و پایداری در مقابل مشکلات و ناملایمات اجتماعی و سیاسی، یکی از عواملی است که باعث موفقیت مبلغ در عرصه تبلیغ دین خواهد شد. ادامه دارد

۱. نهج البلاغه، خطبه/۷۶.

۲. همان، حکمت ۸۲.

۳. حافظ.

۴. نهج البلاغه، حکمت ۱۸۹.

۵. همان.